

R.V.VƏKİLOVA

baş müəllim

e-mail: ruba.vekil@mail.ru

[:https://orcid.org/0009-0002-4486-708X](https://orcid.org/0009-0002-4486-708X)

Azərbaycan Dillər Universiteti

(Bakı şəh., R.Behbudov küç., 134)

10.62021/0026-0028.2025.4.313

ERIX MARIA REMARKIN “QƏRB CƏBHƏSİNDƏ YENİLİK YOXDUR” ƏSƏRİNDƏ BƏŞƏRİ DƏYƏRLƏRİN ÇÖKÜŞÜ

Xülasə. Bu məqalə Erix Maria Remarkın “Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur” romanında humanizmin və mənəvi dəyərlərin tənəzzülünü araşdırır. Tədqiqat göstərir ki, müharibə yalnız insanın fiziki varlığını deyil, həm də onun daxili mənəvi mahiyyətini məhv edir. Remark müharibəni insanı insanlıqdan çıxaran, onu duyğusuz və mexaniki varlığa çevirən dağıdıcı qüvvə kimi təsvir edir. Əsərin əsas qəhrəmanı Paul Boymerin taleyi vasitəsilə müəllif insanın psixoloji və mənəvi çökməsini açıq şəkildə göstərir. Romanda inamın, mərhəmətin və empatiyanın itməsi bəşəri dəyərlərin sarsılmasını simvolizə edir. Müəllifin müharibə təsviri qəhrəmanlıqdan uzaq, dərin faciəvi və anti-humanist xarakter daşıyır. Əsərdə texnologiyalaşmış döyüşlərin insan fərdiyyətini və vicdanını necə məhv etdiyi nümayiş olunur. Bir zamanlar Avropa düşüncəsinin mərkəzində duran humanizm ideyası dağıntılar qarşısında aciz qalır. Cəbhə ilə arxa cəbhə arasındakı ziddiyyət əsgərin cəmiyyətdən yadlaşmasını daha da gücləndirir. Roman bütöv bir nəslin mənəvi ölümünün simvolik salnaməsinə çevrilir. Remarkın sadə, lakin emosional dildən istifadə etməsi ümitsizlik və boşluq hissini daha da artırır. Müəllifin yaradıcılığı müasir humanist düşüncənin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Remark insanlığın itirilməsinin nəticələri barədə əbədi xəbərdarlıq verir. Nəticə etibarilə, “Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur” əsəri, təkcə antimüharibə romanı deyil, həm də insanlığın mənəvi tənəzzülünə dair dərin fəlsəfi düşüncədir.

Açar sözlər: müharibə, humanizm, dostluq, ruh düşkünlüyü, mənəvi böhran, faşizm

1928-ci il noyabrın 10-dan dekabrın 9-dək “Vossische Zeitung” qəzeti Erix Maria Remarkın “Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur” romanını çap etdi. Bu qəzetdəki ilkin çapdan bir qədər dəyişdirilmiş kitab nəşri 31 yanvar 1929-cu ildə Berlində Propylaen Verlag tərəfindən nəşr edilmişdir. 1929-cu ilin sonunda “Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur” on iki dilə tərcümə edildi və bir milyon yarımından çox nüsxə satıldı. Nobel mükafatı laureatı norveçli yazıçı Bjornstjerne Bjornson Remarkın yaradıcılığında müharibə əleyhinə humanist ideyaların bədii təcəssümünü yüksək qiymətləndirmiş və onu Nobel mükafatına namizəd kimi irəli sürmüşdür. Almaniya romanı həvəslə qarşılandı və eyni zamanda da şiddətlə rədd edildi. Alqışların və bəyənmələrin sayı diatribaların, satiraların, parıltıların, təkziblərin sayı qədər çox idi. Buna baxmayaraq, bu ictimaiyyətin sensasiya susuzluğuna xitab edən bir roman deyildi. İlk baxışda mövzu yeni deyildi. Remarkdan əvvəl də Almaniya bir sıra yazıçılar Birinci Dünya müharibəsinə müxtəlif ideoloji prizmadan yanaşmışdılar. Əsər formal olaraq ədəbiyyata yeni bir üslub gətirməsə də, o dövrün insanların hisslərini, müharibədən doğan ağrını, ruh düşkünlüyünü və faciəni o qədər dərinləndirən ifadə edirdi ki, oxucuların və cəmiyyətin iç dünyasındakı ən vacib, “əsas sinir nöqtəsinə” toxunurdu. O Birinci Dünya müharibəsinin insan ruhuna vurduğu dağıdıcı təsirin ən güclü bədii ifadələrindən biridir. Qısası: əsər bəlkə bədii cəhətdən yenilik sayılmırdı, amma dövrün ruhuna tam uyğun idi – insanları dərin şəkildə təsirləndirirdi.

“Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur” romanı Birinci Dünya müharibəsi zamanı alman ordusunda xidmət edən Paul Boymer adlı gənc əsgərin dilindən danışılır. Onun timsalında yazıçı insanın mənəvi dəyərlərdən uzaqlaşmasını, humanizmin məhvini və insan şəxsiyyətinin

faciəvi çöküşünü göstərir. Paul Boymer müharibədən əvvəl gənc, duyğusal, ədəbiyyatla maraqlanan bir şagird idi. O, dostları ilə birlikdə müəllimlərinin vətənpərvər təbliğatı nəticəsində könüllü şəkildə cəbhəyə yazılır. Lakin cəbhədə gördükləri, ölümlə hər gün üzləşmələri, dostların bir-birinin gözləri önündə həlak olması onların iç dünyasını sındırır. Əsərdə əsgərlərin gündəlik həyatı – qorxu, aclıq, yuxusuzluq, mənasız əmlər, insanın insan yerinə qoyulmaması – realist şəkildə göstərilir. Remark Boymerin daxili aləmi vasitəsilə müharibənin insanın insana olan etimadını, mərhəmət hissini və mənəvi dəyərlərini məhv etdiyini göstərir. Əsgərlər düşmənlə deyil, daha çox aclıq, qorxu və mənasızlıq hissi ilə mübarizə aparırlar. Paulun düşüncələrində bu suallar tez-tez səslənir: “Niyə biz döyüşürük?”, “Nə uğrunda ölürük?”, “Müharibədən sonra biz kim olacağıq?”. Bu suallar onun şəxsiyyətinin tədricən parçalandığını və mənəvi boşluğa yuvarlandığını göstərir. Boymerin dostlarının bir-birinin ardınca həlak olması, onun öz ailəsi ilə mənəvi bağlarının qırılması, “köhnə dünyaya” yadlaşması insanın sosial və mənəvi tənhalığının simvoluna çevrilir. Remark burada yalnız bir insanın faciəsini deyil, bütün bir nəslin – “itirilmiş nəslin” faciəsini əks etdirir. Müharibə bu nəslə həyatın mənasından məhrum etmiş, onları “boşluqda yaşayan canlılara” çevirmişdir.

Əsərin humanist mesajı ondan ibarətdir ki, Remark müharibənin yalnız bədənləri deyil, ruhları da öldürdüyünü göstərir. Paul Boymerin ölümü fiziki sonluqdan daha çox mənəvi məhv anlamı daşıyır. O, müharibənin insanlığı necə dağıtdığının canlı sübutudur. Paul zamanla anlayır ki, bu müharibə nə vətən, nə şərəf, nə də qəhrəmanlıq uğrunda – bu, sadəcə insan ruhunun faciəsidir. Romanın sonunda Paul sakit bir gündə ölür, hərbi hesabatda sadəcə “Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur” yazılır və çox ironik bir şəkildə səslənir – çünki, bu “yenilik yoxluğu” əslində insanlığın sonudur. Bu ifadə bütün əsərin simvolik məğzidir: insan ölür, amma dünya dəyişmir. Remark insanın müharibə şəraitində mənəvi deqradasiyasını, dəyərlərin süqutunu və humanizmin faciəvi şəkildə məhvini göstərir. Paul Boymerin taleyi bütün bəşəriyyətin mənəvi dərsləridir – o, insanın necə dehumanizasiya edildiyini, içindəki duyğuların, vicdanın və mərhəmətin necə ölüb, yerini soyuqluğa və laqeydliyə buraxdığını simvolizə edir.

Beləliklə, “Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur” romanı Birinci Dünya müharibəsinin insan ruhuna və cəmiyyətin mənəvi dəyərlərinə vurduğu zərbəni dərin psixoloji və humanist baxımdan əks etdirən bədii əsərlərdən biridir. Yazıçı əsərdə insanın mənəvi təməllərinin, humanist ideallarının və şəxsiyyətinin müharibə fonunda necə dağılmasını, dəyərlərin necə məhvə uğradıldığını göstərir. Remark bu ideyanı romanın baş qəhrəmanı Paul Boymerin timsalında ifadə edir.

Paul Boymer romanın əvvəlində həyat eşqi ilə dolu, gələcəyə ümidlə baxan, idealist düşüncələrə sahib bir gənc kimi təqdim olunur. O, müəllimlərinin təsiri ilə “vətən uğrunda döyüşmək” kimi uca ideyalara inanaraq könüllü şəkildə cəbhəyə yollanmışdı. Lakin cəbhə həyatı bu gəncin bütün ideallarını yerlə yeksan edir. Müharibənin amansız reallığı onu həm mənəvi, həm də fiziki baxımdan sarsıdır. Paul qısa müddətdə anlayır ki, “vətən”, “şərəf”, “şöhrət” kimi anlayışlar müharibənin qanlı xaosu içində mənasız səslənir.

Remarkın əsas məqsədi müharibənin insan təbiətinə gətirdiyi dəyişiklikləri göstərməkdir. Cəbhədə insanın ən ali hissləri – mərhəmət, sevgi, inam, qoruma istəyi – yerini qorxu, iyrənmə və mənasızlıq duyğularına verir. Paul və onun silahdaşları üçün artıq “düşmən” konkret bir insan deyil, sağ qalmağa mane olan bir qüvvədir. Bu vəziyyət insanlığın öz mahiyyətindən uzaqlaşması, humanizmin tənəzzülü deməkdir. Müharibə insanı instinktlər səviyyəsinə endirir, onu “düşünən varlıq” olmaqdan çıxarır.

Paulun dostlarının bir-birinin ardınca ölümü, onun ailəsi ilə mənəvi bağlarının qırılması, uşaqlıq xatirələrinə yadlaşması onun psixoloji dağılmasının simvoludur. O, artıq özünü nə müharibədən əvvəlki dünyaya, nə də indiki reallığa aid hiss edir. Əsərdə bu yadlaşma hissi Remarkın yaratdığı “itirilmiş nəsil” konsepsiyasının əsasını təşkil edir. Müharibə gəncliyi mənəvi və ruhi cəhətdən məhv etmiş, onları “boşluqda yaşayan kölgələrə” çevirmişdir.

Remark humanizmin çöküşünü yalnız ölüm və dağıntı səhnələri ilə deyil, həm də insan ruhunun tədricən susması ilə göstərir. Paul Boymerin sükutu – onun daxili boşluğunun, inam-

sızılığının və ümitsizliyinin ifadəsidir. Romanın sonunda Paulun ölümü təbiətin sakitliyi fonunda təsvir edilir. Yazıçı bunu təsadüfi etmir: sanki təbiət həyatın davamlılığını qoruyur, amma insan özü mənəvi olaraq artıq mövcud deyil.

Əsərin sonundakı “Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur” cümləsi dərin simvolik mənə daşıyır. Bu ifadə təkcə hərbi vəziyyətin dəyişmədiyini deyil, insanlığın mənəvi dirçəlişinin də baş vermədiyini bildirir. Yəni müharibə bitə bilər, lakin onun yaratdığı mənəvi fəlakət uzun illər yaddaşlarda qalır.

Nəticə etibarilə, Erix Maria Remark “Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur” əsərində insanın şəxsiyyət kimi dağılmasını, humanizmin süqutunu və müharibənin mənəvi nəticələrini göstərir. Paul Boymerin faciəsi bütün bəşəriyyətin faciəsidir. O, müharibə şəraitində “insan olmağın” mümkünsüzlüyünü simvolizə edir. Remarkın bu əsəri insanlığa bir xəbərdarlıq kimi səslənir: əgər müharibə davam edərsə, insanlıq özü məhv olacaq.

Roman nəşr olunan zaman Birinci Dünya müharibəsindən on il keçmişdi, lakin onun irsi artmaqda davam edirdi. Böyük Oktyabr Sosialist İnqilabı ilə “təhlükəsizlik” adlanan dövr nəhayət başa çatmışdı. Müharibəyə səbəb olan hakim sistemin ziddiyyətləri dağıdıcı şəkildə alovlandı. Kapitalizm ümumi böhrana girdi və əksər Avropa ölkələrində sinfi qarşıdurmalar görünməmiş dərəcədə gücləndi. Digər tərəfdən, 1917-ci ildə sosializm dünya tarixində ilk böyük qələbəsini qazanmışdı: Sovet İttifaqı yaranmışdı. O, kapitalist nizamının dövlət tərəfindən təcəssüm olunan tərəfinə çevrilmişdi.

“Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur” müharibə və əsgərlik haqqında mürtəce fikirlərlə ziddiyyət təşkil edir, baxmayaraq ki, bu romanda cəsarətli və ümitsiz üsyankarlıq aşkar edilmir. Remark romanının “ittiham və ya etiraf” olması fikrini açıq şəkildə rədd etmişdi. Bununla belə, o, əlavə edir: “Bu, yalnız mərmilərdən xilas olsa belə, müharibə nəticəsində məhv edilmiş bir nəslin hekayəsini izah etməyə cəhd etməkdir” [4, s. 21]. Həqiqətən də romanın qəhrəmanı Paul Boymer müharibə nəticəsində kökündən qopmuş və daxilən çökmüşdür. Mənasını dərk edə bilmədiyi, istər-istəməz onu məhv edən bir hadisənin həm iştirakçısı, həm də düşüncəli seyrçisidir. Cəbhə reallığı onun bütün gənclik ideallarını, illüziyalarını darmadağın edib, qalan yalnız sonsuz, mənasız itki hissidir.

İnsanlığın sarsıdıcı faciəsini əks etdirən ən təsirli səhnələrdən biri Kemmerixin ölüm anıdır. Xəstəxananın soyuq, havasız otağında ölüm nəfəsi dolaşarkən, Paul Boymer dostunun solğun sifətinə baxır. O, artıq bu ölümün qaçılmaz olduğunu dərk edir. Ancaq ən dəhşətli, bu gənc əsgərin qəlbində mərhəmət və qorxu deyil, alışılmadıq bir düşüncənin dolaşmasıdır – dostunun ayağındakı möhkəm çəkmələr. Bu çəkmələr bir zamanlar sadəcə geyim idi, indi isə həyatla ölüm arasında duran yeganə dəyərə çevrilib. Paul dostunun ölümünü gözləyir, çünki bilir ki, bu çəkmələr sabah başqa birinin olacaq. O, dostunu itirmək qorxusundan çox, həmin çəkmələri itirmək qorxusunu yaşayır. Müharibə onu bu hala gətirib – vicdanı susdurub, mərhəməti kor edib, həyat instinktini hər şeydən üstün tutub. Remark bu səhnəni təsvir edərkən yazır: “Kemmerixin çəkmələrinə baxıram. Onlar hələ yenidir, möhkəmdir, bir neçə ay xidmət edir. Onu düşünürəm. Artıq bu çəkmələri o geyməyəcək...Yaxşı olar ki, mən götürüm. Çünki sabah başqası aparacaq” [2, s. 17]. Bu cümlələr sadəcə bir hadisəni deyil, bir insanlıq faciəsini göstərir. Burada ölüm adi, həyat isə dəyərsizdir. Dostluq və mərhəmət hissləri yerini ehtiyac və instinktlərə verir. Çəkmələr artıq sadəcə bir əşya deyil, müharibənin insanı necə dəyişdirdiyinin, onu necə hissizləşdirdiyinin simvoluna çevrilir. Bu səhnə göstərir ki, müharibə insanı öldürmədən əvvəl onun içindəki insanlığı öldürür.

Əsərdə Remark oxuculara təkcə müharibənin təcrübəsini, baş qəhrəmanı deyil, həm də müharibəyə getməzdən əvvəl eyni məktəblərdə oxuyan bir qrup dostdan və dostluqdan bəhs edir. Qarşılaşdıqları bütün travmaların öhdəsindən birlikdə gəlirlər. Bu sitat da birdən birə tək qalan və yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi bütün çətinlikləri birlikdə aradan qaldırmalı olan əsgərlər haqqındadır: “Birdən özümüzü tənhalıqda gördük və bu tənhalıqdan çıxış yolunu özümüz tapmalı idik. Kemmerixə baş çəkməzdən əvvəl biz onun əşyalarını yığdıq ki, birdən yol-

da lazım olar” [1, s. 15]. Mühəribənin bütün mənfi təsirlərinə baxmayaraq, bəlkə də yeganə müsbət cəhəti odur ki, dostluğa xələl gətirə bilməmişdi; əksinə, bağları bir az da gücləndirmişdi. Əsgərlər həqiqətən bir birləri üçün hər şeyi etməyə hazır idilər: “Müller Kemmerixin çəkmələrini istəyirsə....Çəkmələr Kemmerix üçün bir fayda versəydi, Müller onları ələ keçirməkdənsə tikanlı məfillər üzərində ayaqyalın gəzməyi üstün tuturdu [1, s. 21]. Lakin sadəcə heç bir perspektiv olmadan indiki anı yaşamaq onları istər-istəməz insani və intellektual durğunluğa məhkum edir. Bu “kədərli” gənclərin xarakterləri statikdir – hadisələrə baxmayaraq, fikirlərində, hisslərində və davranışlarında heç bir dönüş, yetkinləşmə və ya mənəvi artım yoxdur. Onlar heç bir yeni bilik və ya anlayış əldə etmirlər: ən yaxşı halda əvvəllər tanış olmayan təəssürləri qəbul edirlər. Və hətta onların bu təəssürlərə reaksiya vermə taktikası da mahiyyətə vahid, monoton və əvvəlcədən müəyyən edilmiş şəkildə qalır. Belə insanlar üçün həyat artıq sadəcə mövcudluqdur, onlar sadəcə nəfəs alır, amma yaşamırlar. Remark artıq “Üfüqdəki dayanacaq” əsərində bu hərəkətsizliyə işarə vurmuşdu: “Qərarlar həqiqətən də iyirmi yaşa qədər mövcuddur. Sonra ilkin forma sabitləşir. Bundan sonra gələnlər bəlkə də daha çox şey hesab olunur. İnsan çox zaman elə düşünür ki, həyatında nəşə yenilik baş verir, amma əslində onun daxili taleyi, istiqaməti artıq əvvəlcədən müəyyən olunub. Biz sadəcə həmin taleyin müxtəlif formalarını yaşayırıq” [4, s. 40].

Həqiqətən də, Dünya mühəribəsi “kədərli” gənclər nəslinin taleyini birdəfəlik həll etmişdi; mühəribə onları formalaşdırmış, saflaşdırmış və “yandırmışdı”. (Maraqlıdır ki, İtaliyada “itirilmiş” nəsil “generazione bruciata”, yandırılmış nəsil adlanır). Bu nəslin nümayəndələrinin məntiqinə görə inkişaf və qərarlar artıq mümkün deyildi. Heminqueyin “Günəş də doğar” romanındakı jurnalist Ceyk də Remarkın Paul Boymeri kimi, qətiyyətsiz, passiv və vəziyyətin axarına buraxılmış bir mövcudluğu nümunəvi şəkildə yaşayır. Onlarda taleyinə qarşı üsyandan əsər-əlamət belə görünmür; onlar sadəcə olaraq bunu qəbul edir və həyatlarına davam edirlər. Paul evə məzuniyyətə gələndə, milli pafosla dolu, vətənpərvərlik adı altında mühəribə barədə masa arxasında oturub ağız dolusu boş-boş danışan adamlarla istəmədən qarşılaşır. O, mühəribənin dəhşətlərini, insan iztirabını, ölümün gerçək üzünü görmüşdür. Arxa cəbhədə isə ön cəbhəni görməyən insanlar kafelərdə oturub “vətən, qələbə, şərəf” haqqında gurultulu nitqlər söyləyən adamlar mühəribəni oyun kimi qəbul edirlər. Onlar mühəribənin arxasında gizlənən faciəni anlamırlar. Remark bu səhnə ilə cəmiyyətin ikiüzlülüynü və reallıqdan qopmasını tənqid edir: ön cəbhədə insanlar ölür, amma arxa cəbhədə olanlar hələ də “dünya necə bölünəcək” deyərək “böyük siyasət” oynayırlar. Paul isə bu insanların sözlərinə içində nifrət və yadlaşma hissi ilə baxır. Bu səhnə Paulun cəmiyyətdən uzaqlaşmasının və mənəvi böhranının əsas məqamlarından biridir. Boymer həmçinin qəmli üz ifadələri ilə rus hərbi əsirlərinə rast gəlir və düşünür: “Bir əmr bu səssiz fiqurları düşmənlərimizə çevirib, bir əmr də onları dostlarımıza çevirə bilər. Hansısa masada heç birimizin tanımadığı bəzi insanlar tərəfindən sənəd imzalanır və illərdir məqsədimiz dünyanın nifrətinə və ən yüksək cəzasına səbəb olan sənəd olub. Uşaq üzlü və həvvari saqqallı bu sakit insanları burada görəndə onları kim ayırd edə bilər?... Məni daha çox uçuruma aparan bu yoldan qorxuram ” [4, s. 38]. Bu fikirlərlə yenidən cəbhəyə qayıdır. Burada yoldaşlar arasında mübahisələr yaranır və bu da əslində mühəribəyə gətirib çıxarır. Bu, bir ölkənin, bir xalqın digərini təhqir etməsi ilə bağlı ola bilməz; Almaniya və Fransadakı “adi” insanların bir-biri ilə vuruşmaq üçün heç bir səbəbi yoxdur.

Məktəbdə “vətən uğrunda mühəribəyə getmək” fikri ilə aldanan Paul və onun dostları, cəbhədə görürlər ki, bu, siyasi və iqtisadi maraqlar üçün qurban verilən gənc həyatların faciəsidir.

İrtica fürsətdən istifadə edərək bu hekayə vasitəsilə döyüşçü ideologiyasını nümayiş etdirdi və öz mahiyyətinə uyğun olaraq bunu cəsarətlə və meydan oxuyaraq edirdi. Vilhelm Müller-Şeld Remarkı tənqid edərək deyir ki, “Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur” romanı alman xalqı üçün təhlükəlidir, çünki bu əsərdə ümitsizlik, mənəvi süstlük və dərin bədbinlik çox güclüdür. Yəni Müller-Şeldin düşüncəsinə görə müəllif mühəribəni çox qaranlıq və ümitsiz göstərmiş. Bu isə alman xalqının döyüş ruhuna və milli qüruruna zərər verir: “İnsanı ruhən məhv edən Qərb

kapitalizminin mənəşəsindən azad edəcək və onu rus bolşevizminin dəhşətlərindən qoruyacaq ictimai quruluş icad etmək kimi vəzifəmiz var... Sərbəst inkişaf imkanı hazırda bizə ancaq mə-nəvi və əqli sahədə verilir. Əgər burada iflic olmuşuqsa, nəhayət, işimiz bitmiş olur. Onda al-man milliyyəti və alman xarakteri tezliklə keçmişdə qalacaq. Buna görə də Remarkın kitabı bi-zim üçün çox təhlükəlidir. O, bizi son iradəmizdən məhrum edən yuxu dərmanı kimi fəaliyyət göstərir. Yenə də onun iflicedicisi təsiri bizi əsl dünya missiyamızın olduğu yerdə vurur.... Amma biz istəyirik ki, alman xalqı yaşasın və öz missiyasını yerinə yetirsin” [4, s. 25]. Remark sadəcə tənqid etmir – o, müharibəni insanlıq, mənəviyyat və mədəniyyət adına qəbul etmir, əksinə bu anlayışları dərin mənəvi böhrana uğradığı bir proses kimi qiymətləndirir.

Bu misallar və sitatlarla onlar kifayət qədər sübut edirlər ki, faşizm və onun ideoloji ardıcılıqları “Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur” romanını öz təcavüzkar və döyüşkən siyasətlərinə təhlükə kimi görürlər. Lakin mötədil burjuazıyanın geniş təbəqələrinin romana qarşı hü-cumlarını sadəcə bir müdafiə jesti kimi görmək böyük səhv idi. Məsələn, Monti Yakobs ina-nırdı ki, mürtəcə qüvvələr romanın təsirini hiss etdikdə onlara qarşı mübarizəyə başlayırlar. Əslində kitab nəşr olunduqdan dərhal sonra hücumla keçidilər. Əsgər Paul Boymerin hekayəsi ilə Remark həqiqətən də imperialistlərin “müharibə əxlaqı” konsepsiyasını kökündən şübhə altına almışdı. Imperialistlərin müharibə əxlaqı nə deməkdir? Birinci Dünya müharibəsi döv-ründə Avropa dövlətlərinin rəhbərləri və ideoloqları müharibəni vətənpərvərlik, şərəf, qəhrə-manlıq kimi təqdim edirdilər. Onlar gənclərə öyrədirdilər ki:

Müharibə “vətənin müdafiəsi” üçün müqəddəs borcdur,

Əsgərlik “şərəfli və kişi işi”dir,

Ölüm belə “qəhrəmanlıq” kimi qəbul edilməlidir.

Bu düşüncə sistemi imperialist dövlətlərin maraqlarına xidmət edirdi – yəni insanların müharibəni mənəvi baxımdan haqlı və vacib bir şey kimi qəbul etməyə inandırmaq üçün for-malaşdırılmış “əxlaq” idi. Remark bu fikri necə sarsıdır? O, romanda gənc əsgər Paul Boyme-rin gözü ilə müharibəni göstərir. Amma burada:

Qəhrəmanlıq yoxdur,

Şərəf yoxdur,

Yalnız ölüm, qorxu, aclıq, psixoloji dağılma və mənasızlıq var.

O, “müharibə şərəflidir” fikrini dağıdır,

“Ölüm qəhrəmanlıqdır” ideyasını rədd edir,

Və “dövlət üçün öldürmək” anlayışını mənəvi cəhətdən qəbul olunmaz göstərir.

Beləliklə, “Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur” müzakirəsinə ədəbi çəkişmə və ya əhəmiy-yətsiz siyasi atışma kimi baxmaq olmaz. Əksinə, bu, romana qarşı kampaniya, müasir tarixi nöqteyi-nəzərdən Almaniyada nasist diktaturasının hazırlanmasında həlledici elementdir. Əsə-rin gözlənilməz siyasi əhəmiyyəti hər kəsə aydın olur. Demokratik və pasifist düşüncəli ziya-lılar, liberal burjuaziya da bu əhəmiyyəti dərk edirdi. Onlar da buna uyğun reaksiya verib

Nəticə. Erix Maria Remarkın “Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur” əsəri insanın mənəvi çöküşü və humanizmin itməsi mövzusu ilə bəşəri dəyər daşıyır. Bu mövzu müasir cəmiyyət üçün bir ibrət və xəbərdarlıqdır: insanın dəyərlərdən uzaqlaşdığı hər bir dövr yeni faciələrin başlanğıcı ola bilər. Əsərin öyrənilməsi və tədrisə tətbiqi gənc nəsildə mənəvi dayanıqlıq, sülhsevərlik və insana hörmət hissini gücləndirə bilər. Nəticə etibarilə, bu tədqiqat mövzusu həm ədəbiyyat elmi üçün, həm də təhsil və tərbiyə prosesində humanist ideyaların formalaşdı-rılması baxımından böyük praktik və mənəvi əhəmiyyətə malikdir.

Elmi yeniliyi. Əvvəlki tədqiqatlar əsəri əsasən antimüharibə romanı kimi təqdim edir, amma burada tək-cə müharibə deyil, insanın mənəvi strukturlarının sistemli şəkildə dağılması göstərilir. Bu, müharibənin “insanı öldürməsi” deyil, insanın insaniyyətini öldürməsi ideyası-nın yeni interpretasiyası ola bilər. Tədqiq olunan əsər ilk dəfə olaraq insanın mənəvi və huma-nist dəyərlərinin deqradasiyası baxımından, psixoloji və fəlsəfi paralellər kontekstində təhlil edilir. Müəllifin müharibə obrazları vasitəsilə insanlıq idealının tənəzzülünü göstərməsi əsərin humanist mövqeyinə yeni elmi yanaşma gətirir.

İşin tətbiqi əhəmiyyəti. Tədqiqatın nəticələri tədris sahəsində, xüsusilə ədəbiyyat dərslərində humanizm ideyasının bədii təcəssümünü öyrətmək, şagirdlərdə müharibə və sülh anlayışlarına qarşı tənqidi düşüncə formalaşdırmaq üçün istifadə oluna bilər. Psixoloji və sosial sahədə müharibə və travma mövzularının insan psixologiyasına təsirini araşdırmaqda nümunə kimi istifadə oluna bilər. Fəlsəfi və etik tədqiqatlarda insan varlığının mənası, mənəviyyatın sınması və müharibə şəraitində dəyərlərin deqradasiyası məsələlərinin öyrənilməsi üçün əsas mənbə ola bilər. Humanitar və dəyərlər təhsili istiqamətində tələbə və gənclərin empatiya, humanizm, sülh və vicdan anlayışlarını dərk etmələri üçün tədris prosesinə inteqrasiya edilə bilər.

Ədəbiyyat

1. Remark, E.M. Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur / E.M.Remark, – Bakı: Qanun, – 2012.
2. Im Westen nichts Neues, E.M.Remarque, Splitter Verlag, – 2014.
3. Thomas Schneider, Erich Maria Remarque: Leben, Werke und weltweite Wirkung Fromm+Rasch GmbH & Co. KG, – 2021.
4. Remarque, E.M. Alfred Antikowiak / E.M.Remarque, – Volk und Wissen Volkseigener Verlag Berlin, –1980.
5. Die deutsche Gegenwartsliteratur, Michael Braun. Böhlau Verlag, Köln, –2010.
6. Text + Kritik, Erich Maria Remarque, München: Edition Text + Kritik Verlag, – 2001.
7. ГуляевБ, Н.А. История немецкой литературы / Н.А.ГуляевБ, – Издательство «Высшая школа», – 1970.

R.V.Vakilova

The Problem of the Loss of Human Values in Erich Maria Remarque's “All Quiet on the Western Front”

Summary

This article explores the collapse of humanism and moral values in Erich Maria Remarque's novel “All Quiet on the Western Front”. The study focuses on how war destroys not only the physical existence of a person but also the inner essence of humanity. Remarque portrays the war as a force that dehumanizes individuals, transforming soldiers into emotionless beings. Through the main character, Paul Baumer, the author demonstrates the psychological and moral decay that occurs under extreme conditions. The novel reflects the loss of faith, compassion, and empathy that once defined human nature. The study emphasizes that Remarque's depiction of war is not heroic but deeply tragic and anti-humanistic. His narrative reveals how mechanized warfare annihilates individuality and personal conscience. Humanism, once the core of European thought, is shown as powerless in the face of destruction. The contrast between the front line and civilian life underlines the alienation of the returning soldier. The novel becomes a symbolic chronicle of an entire generation's moral death. By analyzing Remarque's style and language, the article reveals how the simplicity of expression intensifies the sense of emptiness and hopelessness. The research argues that the author's realism goes beyond naturalistic description, evolving into a moral and philosophical protest against war. The study also highlights Remarque's role in shaping modern humanist discourse. His work remains a timeless warning about the consequences of losing one's humanity. In conclusion, “All Quiet on the Western Front” is not only an anti-war novel but also a profound reflection on the spiritual collapse of mankind in the modern age.

Keywords: war, humanism, friendship, spiritual decline, moral crisis, fascism

Р.В.Вакилова

Проблема утраты человеческих ценностей в романе Эриха Марии Ремарка «На западном фронте без перемен»

Резюме

В статье рассматривается тема краха гуманизма и моральных ценностей в романе Эриха Марии Ремарка «На западном фронте без перемен». Исследование показывает, что война уничтожает не только физическое существование человека, но и его внутреннюю сущность.

Ремарк изображает войну как силу, лишаящую людей человечности и превращающую солдат в бездушные механизмы. Через образ Пауля Боймера автор раскрывает процесс психологического и нравственного разложения личности в экстремальных условиях. Роман отражает утрату веры, сострадания и эмпатии – тех качеств, которые раньше определяли человеческую природу. Подчеркивается, что изображение войны у Ремарка не героическое, а глубоко трагическое и антигуманное. Его повествование показывает, как механизированная война уничтожает индивидуальность и совесть человека. Гуманизм, некогда основа европейской мысли, оказывается бессильным перед лицом разрушения. Контраст между фронтом и тылом подчеркивает отчуждение солдата, возвращающегося домой. Роман становится символической хроникой моральной смерти целого поколения. Анализируя стиль и язык писателя. Автор статьи отмечает, что простота выражения усиливает ощущение пустоты и безысходности. Исследование утверждает, что реализм Ремарка выходит за рамки натуралистического описания и превращается в моральный и философский протест против войны. Работа подчеркивает роль Ремарка в формировании современного гуманистического дискурса. Его произведение остается вечным предупреждением о последствиях утраты человечности. В заключение отмечается, что роман «На Западном фронте без перемен» – это не только антивоенное произведение, но и глубокое размышление о духовном крахе человека в современном мире.

Ключевые слова: война, гуманизм, дружба, упадок духа, нравственной кризис, фашизм

Rəyçi: filol.f.d., prof. A.Z.Sabitova

Redaksiyaya daxil olub: 08.11.2025